

Zapiski

Slovenica med Madžari.

Da bo podoba o kulturnih stikih med Madžari in Slovenci popolnejša, dodajam k članku »Hungarica med Slovenci«, »Čas« 1938/39, 39—42, pregled tega, kar je bilo v madžarščini napisanega o Slovencih. Med nami sicer ni bilo takih literarnih stikov, kakršni so obstajali med Srbi in Madžari, kar je že monografično obravnavano (Balás-Piri Aladár, Magyar-szerb irodalmi kapcsolatok 1937) ali med Hrvati in Madžari. Stiki s prekmurskim književnim delom so namreč svojevrstnega značaja. Zanima pa nas, v koliko so bili ti naši sosede o Slovencih kot celoti informirani. Zato bom sestavke te vrste navedel zase v prvem delu pričujočega pregleda. V drugem delu pa sledi pregled madžarskih spisov, ki govore o Slovenski krajini — saj je bila ta snov Madžarom in madžarski piščim prekmurskim Slovencem veliko bližja in ne dokazuje madžarskega zanimanja za slovenstvo v celoti.

I.

Prvi spis, ki govori o Slovencih kot celoti, je napisal Madžarom Ivan Prijatelj na prošnjo peštanskega slavista O. Asbótha, ki je

njegov prispevek močno skrajšal. (Prijateljeva izjava.) Izšel je pod naslovom »A szlovének irodalma« (Slovstvo Slovencev) v Egyetemes Irodalomtörténet (Obča slovstvena zgodovina), IV. zvezek: Uralaltajci in Slovani, str. 643—652, Budapest 1911. — Med kratkimi oznakami glavnih pesnikov in pisateljev sta objavljeni tudi Vodnikova in Prešernova slika.

Najobsežnejša spisa o Slovencih je sestavil na osnovi Prijateljeve knjige o J. Kersniku in njegovi dobi ter Apihovega, Lončarjevega in Grafenauerjevega dela publicist dr. Robert Braun, ki ga je vojska zanesla v slovenske kraje. V reviji »Huszadik század« (Dvajseto stoletje) (1917, 193—215, je priobčil članek »A délszlávok és a szlovén kérdés kezdetei« (Južni Slovani in pričetki slovenskega vprašanja), kjer govori o mestu slovenščine med slovanskimi jeziki, o ilirizmu in slovenski miselnosti do marčne revolucije. Spis je nadaljeval pod naslovom »A szlovén nemzeti eszme fejlődése 1848-tól Bleiweis haláláig« (r. t. 289—316. Razvoj slovenske narodnostne misli od 1848 do B. smrti).

Razni leksikoni povedo tudi kaj o Slovencih, toda med redkimi vrsticami je večina napačnih ali pa

ne podajajo niti približne podobe o predmetu. Tako prinaša najuglednejši starejši A Pallas Nagy Lexikona V. (1893), 157—8 pod »Délszláv nyelvek és irodalmuk« (Južnoslovanski jeziki in njih slovstva) ne cel stolpec o slovenščini, pri čemer navaja naše slovničarje. O slovstvu pa vé avtor Ivan Bojničič, da so vse Prešernove »Pesni« izšle 1866; da so ostali pesniki Levstik, Valjavec, Stritar in da v LZ zlasti izhajajo pesniška dela. — Prav tam piše hrvaško-madžarski leksikograf Ede Margalits 17 vrst o Prešernu (XIV, 1897, 217), ki se je navduševal za slovansko misel, toda ni bil naklonjen nasilnim prevratom, v katerih je videl le nevarnost za rojake. To, da ni mogel rojakov prepričati o škodljivosti revolucije, ga je zaeno z narodnostno boleščjo zagrenilo in pospešilo njegovo smrt. — O Trubarju je po Herzogovi Realenz. posnel 29 vrst in trdi, da je pisal v »vendskem« jeziku (404). — Révai Nagy Lexikona (1922) XV, 687 ima tudi o Prešernu nekaj splošnih ugotovitev, toda v manjšem obsegu, kot je v navedenem leksikonu. Posebej omenja »njegovo najodličnejše delo« Krst pri Savici in »najboljšo izdajo« Jurčič-Stritarjevo. V geslu je na prvem mestu oblika Preširen, v oklepaju pa Prešeren, Prešérn. — Najbolj obžalovanja vreden pa je sestavek v Irodalmi lexikon (1927), str. 1114, kjer ta »Literarni (!) leksikon v nekaj vrsticah poroča o Slovencih: da bivajo razen v drugih deželah tudi »na Madžarskem v županiji Vas in Somogy (vendi)«, med navedenimi pokrajinami pa pogrešamo prekmurskih Slovencev tem bolj, ker navaja pripadnike njih narečja na Madžarskem. O slov. literaturi pa vé: najstarejši jezikovni spomenik je iz X. stol., najbližje pisano besedilo pa iz konca XVI. stol. — prvi slov. prevod biblije. Za Prešernom omenja »prav močno slovstveno življenje od srede XIX. stol. dalje, ki »želi zaklade zapadnih slovstev spojiti z narodnim duhom«. Med pripovedniki navaja Trdino in Detelo, ki »je uspešno gojil zgodovinski ro-

man«. »Najodličnejši med pesniki pa so Strittar (!), Jenko, Kersnik in Tavčar. Tudi najnovejše evropske pesniške smeri imajo zastopnike: Govekar, Caukar (!), Zupančič (!).«

»Uj idők lexikona« (1936) pozna Aškerca, Ivana Cankarja (7 vrst) in Erjavca.

Največ bi pričakovali o Slovencih v knjižici »Jugoszlávia« (1929), kjer je József Bajza očrtal zgodovino Jugoslovčanov (o nas bore pol strani), večji del knjižice pa govori o notranji in zunanji politiki naše države. Ni treba poudarjati, kakšne vrednosti bi bil za obe strani spis, ki bi naše sosede informiral o našem gospodarskem in kulturnem življenju na osnovi stvarnih podatkov. S tega gledišča je ta knjižica zgrešena in docela nepopolna.

Še manj pove o Slovencih Sándorja Bónkálaja knjiga »Szlávok«, ki je skušala med vojsko (1915) zadostiti površnemu zanimanju za vstajajoče slovanske narode. Ta je k Slovincem prišteval tudi prebivalce v županiji Vas in Zala na Madžarskem (str. 47), na 131. str. pa je pod naslovom poglavja »Szlávok« zapisal še: »(Vendek.)«, dasi menda nikjer niso Madžari v tisku istovetili vseh Slovencev z »Vendi«. O Slovencih podaja na str. 131 do 135 nekaj o naselitvi, o razširjenosti in omiki, kjer omenja zlasti šolstvo. Pri prekmurskih Slovencih napačno trdi, da se (vsi) imenujejo »bömhéci« (N. B. je to madžarska oblika za slov. bojnéci); neresnica je tudi, da je »popolnoma madžarsko« vse njih izobraženstvo z duhovniki vred in da svojega jezika ne goje v slovstvu, češ da niti lastnih molitvenikov nimajo (imeli pa so celo tednik!). Zadnjo stran je namenil »slovenskemu vprašanju«, katerega začetnik je V. Vodnik. »Laibach« mu je »Lubján« (menda v slovenščini?) in »najbolj znani sodobni panslaviistični pesnik je Slovenec Aškerca«. Stvarnejšo podobo zlasti z jezikovnega zreljšča je podal slavist István Knieszsa v knjižici »A szlávok« (1932), a tudi tu ni mnogo govora o Slovencih, posebno ne o naših sodobnih vprašanjih.

Dr. László Hadrovics je napisal članek »A szlovének« v Magyar szemle 1939, 49—57.

Poleg redkih madžarskih informatorjev je največ pisal za Madžare o Slovencih dr. Avg. Pavel. Razen spisov o prekmurskih stvarih je napisal tudi članke, ki se tičejo slovenske celote. Tako v razpravi Hunyadyjci v južnoslovanskem ljudskem pesništvu (v letnem poročilu somboteljskega muzeja 1927) govori tudi o slovenskih pesmih o Kralju Matjažu, iz katerih je prevedel odlomke.

O slovensko-madžarskih stikih je pisal v reviji Magyar irás (Košice) 1933, 458—460, kjer navaja slovenske prevode iz madžarščine. Podobno je v »Literaturi« 1937, 26, objavil članek »Madžarsko-južnoslovanski kulturni stiki«, poudarjajoč poročanje slovenskih listov o madžarski kulturi in nujnost obojestranskega spoznavanja.

Kako naj se tako prizadevanje vrši, je pokazal v reviji Vasi szemle, ki ji je glavni urednik. V zadnjih štirih letih je to edina madžarska revija, ki stalno poroča o Slovencih. Poleg prekmurskih stvari je poročal o madžarskih pisateljih v slovenščini (prevodi v »Slovincu«, 1936, 214); o madžarskih grobovih pri Mariboru (1937, 381); o slovenskih knjigah (Stele, Monumenta..., 1935, 116, 287; Slovenska krajina, 1935, 288; Stele, Umetnost zapadne Evrope, 1936, 302; Novak, Izbor prekmurske književnosti, 1936, 303; Baša, Prekmurske pesmi, 1937, 199; Ramovš-Kos, Brižinski spomeniki, 1938, 267; Ramovš, Kratka zgodovina slovenskega jezika I., 1938, 267; Ruppel, Sacr. prompt., 1938, 269). V članku »Hungarica in Slovenia« (1939, 103—105) glosira Grivčevega Koclja, Novakova Hungarica med Slovenci ter hungarica v nekaterih revijah.

Madžarska izvirna literarna tvorba ni segla po slovenskih motivih. Dve pesmi pa se le nanašata na naše ozemlje, dasi se v njiju pesnik ne dotika njenih značilnosti ali njenega življenja. Sam Petöfi je namreč doživel svojo pesem »Na Dravi« v Mariboru, kar je zapisal pod naslov.

Podobno je po naključju lokalizirana pesem Andrása Aratója »Dež v Sloveniji« (Kalangya, 1939).

Ivan Cankar v madžarščini.

Danes tvorijo prevodi iz Cankarjevih del in zapiski o njem ter v zvezi z njim o Slovencih že posebno poglavje v madžarskem zanimanju za Slovence in njih kulturo.

Prvi je omenil Cankarja kritik Mohácsi Jenő v Nyugatu I. 1930, češ da ga je pisatelj Nexö opozoril na prevod Hlapca Jerneja v nemščino. Mohácsi slavi v kratkem zapisku Cankarjev biblični slog. — »Uj idők lexikona« 1936 ima o Cankarju sedem vrst, navaja dela Na klancu, Za križem in Potepuh Marko z opozorilom, da »je opisal tudi med Slovenci priljubljeno dobo kralja Matjaža«.

Prva je prevajala Cankarjeve črtice v madžarščino Jella Maritschnigg. (Prevodov J. Kontlerja v tedniku Népujság v Lendavi ne upoštevam.) V katoliški literarni reviji Vigilia so v prvi številki prvega letnika (1935) objavljeni pod skupnim naslovom »Tri postaje« prevodi črtic A datolyak (11—13), A fekete kávé (13—16) in Vriizsgyenec (16—18, Vrzdeneč, madžarski naslov ni jasen). Tako je bil Cankar postavljen na odlično mesto ob pričetku moderne, prelomne revije in ta okolnost je tem bolj opozarjala na Madžarom neznano ime. Zato so posebej razveseljive spremne besede prevajateljice s pričetkom: »Mi, ki smo neposredni sosedje slovenskega naroda in smo živeli z njim v isti monarhiji, ne moremo zaostajati v njega spoznavanju in to iz več razlogov. Prvi vzrok je ta, da je Cankar v svoji leposlovni umetnosti poudaril tako globoke duhovne vrednote, in sicer v književnosti, ki je po svojem izvoru ljudska in ki more biti nam velik kažipot, ko pri nas mnogi menijo, da je ljudska književnost istovetna z realizmom in naturalizmom, ki sta sterilizirana od vsega duhovnega... Njegova burna slovanska duša često preplavlja sleherni red, toda dela mu preveva tolika pristna vera, tolika poduhov-

ljenost, da najdejo bralci v njem le radost, naši pisatelji pa vidijo v njem vzgled, da si duhovnost in ljudskost ne nasprotujeta.

Naslednje leto je pričela kat. družinska polmesečna revija »Élet« objavljati prevode Cankarjevih črtic: Večerna molitev (Az esti imádság; 1936, 275—276, anonimno), Srečanja s smrtjo (Moje življenje VII; Szemben a halállal, 1936, 595—596; prev. Thurzó Gábor), Desetica (Egy tallér, 1937, 214—215; prev. Szabó Tivadar, ki je menda tudi prevajalec prve), Otroci in starci (Gyerekek csodálkoznak, 1937, 490—491, Moldoványi Ilonka). — Ob prvi teh črtic je opomba o Slovencih, ki sta med njimi Finžgarjevo in Pregljevo ime prišli čez mejo, Cankarja pa je odkrila Literarische Welt. Pristransko označuje C. delo kot zgolj pesimistično. Vsi prevodi so prirejeni po nemščini.

V oktobru 1937 pa je v prevodu slovenskega rojaka dr. Avgusta Pavla prišla med Madžare prva knjiga iz slovenske književnosti: Cankarjev Hlapec Jernej ter Potepuh Marko in kralj Matjaž. Po večletnem prizadevanju mu je uspelo, da je delo založila »Nyugat«. Pavel je kot slovenski slavist, hugarist in še madžarski pesnik blesteče besede bil edini zmožen prevesti obe deli iz izvirnika v najlepšo madžarščino. (Več o tem prevodu gl. »Slovenec«, 1937, št. 252.) Prevajalec je napisal tudi pet strani uvoda o pisatelju in značaju prevedenih del. Kakšnega pomena je ta prevod za spoznavanje Slovencev med Madžari, dokazuje dolga vrsta poročil o njem, vrsta, kakršne menda ni vzbudil noben prevod Cankarja v nobenem jeziku. Mnoge teh ocen poudarjajo tudi to, da Madžari doslej niti za slovenski narod niso vedeli, še manj pa za njegovo slovstvo, ki se ponaša s tako odličnimi stvaritvami. Prav je, da namesto zamujenega poročila o tem prevodu objavi DiS seznam teh madžarskih ocen, ki utegnejo biti kdaj še uporabno gradivo:

B. N. J., Vasvármegye (Szombathely), 7. nov. 1937.

Bálint György, Pesti Napló, 19. novembra 1937.

T. t., Pester Lloyd, 14. nov. 1937.

K. Holler Erzsébet, Magyarország, 5. dec. 1937.

Nagypál István in Nagy Lajos, Nyugat, 1937, 458—460.

Hír (Szombathely), 25. dec. 1937.

Murányi-Kovács Endre, Szocializmus, 1937, 567—568.

Bóka László, Az ország útja 1937, 70—71.

Kállay Miklós, Képes krónika, 1938, 25.

Soós László, Napkelet, 1. marca 1938.

Dr. Kohlmann Dezső, Egy világ híré szlovén író regényei a magyar nyelven (Romani svetovno znanega slovenskega pisatelja v madžarščini). Napló (Subotica), 20. marca 1938.

Szenczei László, Erdélyi Helikon (Cluj), 1938, št. 1.

Marék Antal, Tátra (Košice), 1938, št. 3.

Bárdosi Németh János, Vasi szemle, 1938, 101—103.

Kázmér Ernő, Kalangya (Novi Vrbas), 1938.

Literatura, 1938, 173.

Reményi József (Cleveland), Magyar Minerva, 15. junija 1938.

A. Pavel je napisal o Cankarju članek v »Napkelet« 1939, oktober in prevedel pesem Sodba.

II.

Madžarom so bila zlasti pred prevratom najbližja prekmurska vprašanja; zato so se nekateri izmed njih ukvarjali z njimi, znatno pa so raziskovali domače življenje tudi slovenski rojaki, ki so pisali madžarski.

V knjižni obliki so bila objavljena sledeča dela: Johann Csaplovics, Croaten und Wenden in Ungern (1829), kar je prevod iz madžarske revije Tudományos gyűjtemény, 1828; Agost Pável, A vas hídegkúti szlovén nyelvjárás hangtana (Glasoslovje cankovskega slovenskega narečja, 1909); Ferencz Gönczi, A zalamegyei vendek (Vendi v zalski županiji, 1914); Sándor Mikola, A vendég multja és jelene (Minulost in sedanjost vendstva, po l. 1926). Sem moremo šteti

tudi J. Melicha in S. Mikola *Quelques remarques sur la brochure intitulée: »La question du Prekmurje étudiée et présentée par M. Slavič,«* (1919), pisana za madžarske koristi na mirovni konferenci.

V obsežnejših člankih podajajo celoten opis pokrajine in prebivalstva ali pa obravnavajo posamezna področja ti-le avtorji: Bálint Bellosics je pisal o »Vendih v zalski in železni županiji« v delu o avstro-ogrski monarhiji v besedi in podobi, str. 251—262. — Podoben spis je objavil Elek Sinkovics v »Vasvármegye monografiája« (1898, 387—392, prev. V. Novak v Trgovskem listu, 1939, št. 69). Svojevrsten je prispevek prekmurskega pisatelja Jožefa Košiča »Ali so na Madžarskem Vandali?« (Tudományos gyűjtemény, 1827), dokazujoč, da so prekmurski Slovenci potomci Vandalov (kar najdemo tudi v Predgovoru Küzmičevega *Nouvega Zákona*).

Vsi ti doneski so pretežno narodopisnega značaja. Dopolnjujejo jih Bellosicsevi prevodi narodnih pesmi v *Ethnographiji* (1890—1892) in njegovi članki v *Alsólendvai Híradó* 1890, *Uj idők* (1896) in *Turisták Lapja* (1896).

V novejšem času je razpravljal o narodopisju Avgust Pavel v uvodu svoje dialektološke študije in v razpravah Zbirka prekmurskega narodnega blaga in zgodovina dosedanjega zbiranja (Nyelvtudomány, 1916) ter Odprta ognjišča v kuhinjah rabskih Slovencev (*Ethnographia - Népelet*, 1927, prevod v *Etnologu*, 1931). Manjše prispevke je objavil v »Vasi szemle«: o otroški igri »Križ-kraž, krao Matjaž« (1937, 381), o vraži v času suše (1938, 359), o kačjem pastirju (1939, 107, 189).

Ilustriran članek o življenju prekmurskih Slovencev je objavil rajni prekmurski rojak prof. dr. Franc Ošlay (»Andek«, *Ifjúság és élet*, 1929, 93—101).

O prekmurskem narečju je izmed Madžarov pisal največ Oskar Asbóth, nemški v Jagičevem Arhivu in Rocniku slavisticznem, madžarski pa v svojih delih o slovanskih izposojenkah v madžarščini ter v

posebni razpravi o prehodu j v gy v prekmurščini in madžarščini (1908). V svojih delih o slovanskih izposojenkah je pritegnil prekmurščino tudi János Melich.

Največ je objavil s tega področja Avgust Pavel. Poleg omenjene knjige in etnografskih razprav, ki vsebujejo jezikoslovno gradivo, je napisal razpravo o jeziku prekmurske publicistike (*Nyelvtudomány*, 1916). Manjše prispevke je objavil v »Vasi szemle« (Tabor, 1935, 277; Kukučimba, 1936, 118; Pinka-Lendava-Bömhéc, 1936, 398).

Odstavke z zemljepisnimi in statističnimi podatki o prekmurskih Slovencih vsebujejo razna starejša dela o Madžarski. Najvažnejše je Pála Balogha »A népfajok Magyarországon« (Ljudstva na M., 1902) s številčnimi narodnostnimi podatki.

Iz prekmurske zgodovine je objavil odlomke dr. Fr. Ivanóczy (Szombathelyi ujság, 1900). Protestantizem obravnava Sándor Payr v svojih delih »Egyháztörténeti emlékek« (1910) in »A Dunánt. ev. egyh. története I.« (1924), podatke o katoliških župnijah pa vsebuje Gyule Géfina A szombathelyi egyházmegye története I—III (1929/30). — Za slovstveno zgodovino je važna J. Melicha Bibliografija prekm. književnosti (Magyar könyvszemle, 1902 in 1908). — O Štefanu Küzmiču sta napisala članek E. Szalóky in S. Meisterházy (1911). — Umetnostne spomenike obravnavajo vsa večja pregledna dela s tega področja (gl. zbornik Slovenska krajina, 126—127. Pozneje je izšlo neuspelo delo M. Ernst, A dunántúli falfestés közép-kori emlékei 1935.).

Primerjava med slovenskimi hungarica in madžarskimi slovenica nam kaže, da Madžari niso nič več storili za medsebojno spoznavanje kot Slovenci. In še precejšen delež tega so jim opravili Slovenci. Tudi njihov primer dokazuje, kako nenaravno je, da se oboji bolj zanimamo za malenkosti oddaljenih narodov kakor za svoje sosede. Dokler nas ne bo družila kultura, bo sleherno prizadevanje za prijateljsko sožitje brez osnov.

Vilko Novak.